

Maja Vidmar

Ihta smeri

SZS Emonica, Ljubljana 1989

Nedvomno je v velikih figurah iz galerije literarne zgodovine, kakršni sta npr. Platon ali Anicij Boetij, neki poseben mik, nenavadna in svojska prepričljivost, odlična poteza v bistvu tragičnega ali vsaj tragi-komičnega protislovja. Lahko bi jo poimenovali vztrajnost nepomirljivega nasprotja s samim seboj, ki je že v jedru njihovega duhovnega sveta in tako seveda zadeva tudi izhodiščno točko njihove poetike. V vseh svojih razsežnostih se to izraža v diskrepanci med konceptom in realizacijo njihovega pisanja. V svojem znamenitem delu *Uteha filozofije* (*De philosophiae consolatione*) je Anicij Boetij na ravni proklamativne aksiologije ali — če hočemo tako reči — na ravni izjave poezijo radikalno zavrnil s kopico etičnih očitkov in pomislekov, vendar so bili ti »izjavljeni« — in v tem je paradoks — v blesteči, vrhunski poznoantični pesniški dikciji. Vnetemu latinizatorju grške filozofije (nenazadnje platonistu) in enemu najodločilnejših posrednikov antike srednjemu veku bi morda lahko očitali spregledanje ontične ravni, ki diskreditira, razveljavlja ontologijo njegovega pisanja; lahko bi v psihoanalitični maniri zapisali, da je »napisal, ne da bi vedel, kaj je napisal«, da je skratka njegovo delo rezultat nezadostne refleksije, neumevanja »bistva« razlike med poezijo in diskurzom. Če bi tudi nas vodila nepopustljiva želja, da poezijo razglasimo za intelektualno minorno, bi Boetija torej lahko uvrstili med tipične pesnike, ki pač pišejo, ne da bi res dobro vedeli, za kaj pri tem gre, oziroma ki jim je uvid v esencialna vprašanja vselej zamračen, ker nikdar ne sežejo čez heglovsko »nasebno resnico«. Najbrž pa bi bilo povsem nedopustno zvesti pod to paradigmo pogosto tako lahkomišno in krivično obsojanega »očeta metafizike«.

Tudi če pustimo ob strani razgreta ugibanja in spore o njegovem »resničnem« odnosu do poezije, o pravem aksiološkem statusu poezije pri njem, velja, da je Platon natanko razločeval principialno vizuro filozofije, racionalnega diskurza in ekstatične, inspirirane pesniške dikcije. Ne glede na dejstva (sežig mladostnih literarnih del), ki sicer omogočajo interpretacije v določeni smeri, izpostavimo samo najeklatantnejši dokaz diferenciacije »ontološkega položaja« subjekta pri di-

skurzivnem mišljenju in dojemanju, doživljanju poezije. V dobro znanim desetem poglavju svoje grandiozne metafore *Država* (Politeia) eksplicitno loči jasni pogled človeka, ki mu je oko z resnico razsvetlila filozofija, od motnega zrenja skozi prizmo pesniške besede, v kateri se dimenzije stvari zabrišejo, kot bi jih gledali skozi vodo. Eden najbriljantnejših grških stilistov je v svojih izrazito literarno oblikovanih spisih (dialogih) znal spregovoriti o literaturi (poeziji) z izrazito negativnimi vrednostnimi poudarki in čeprav je ni povezoval z najplemenitejšo sfero človeške duše, je hkrati iznašel za njen izvor oznake kot theia dynamis in enthousiasmos (božanska sila, božansko navdahnjenje). Pri tem je bistveno, da je nedvomno ohranila veljavo jasno opredeljena možnost paralelnega dojemanja in izrekanja, čeprav je v različnih kontekstih doživljalo opisano razmerje številne strukturne in vrednostne spremembe. Zanimivo je še zlasti izredno globalno pojmovanje literature kot ontološkega zornega kota, drugačnega stika s svetom, ki pri takšnem izhodišču nikakor ni le stvar tradicionalne kulturne manire ali celo oživljanje zgodovinskih reliktoev. S širšega, splošnokulturnega, antropološkega vidika se poraja danes v zvezi s pesništvom prav takšno vprašanje. Za prepričanega in zaresnega pesnika ali pesnico — kakršne zelo zgleden primer je Maja Vidmar —, ki je soočen z radikalno relativizacijo kulturne institucije pesništva ali vsaj z vprašljivostjo poezije kot enega temeljnih in najučinkovitejših resorjev umetnosti in duhovnosti, je prav gotovo v ospredju problematika posebnosti in nenadomestljivosti poezije. Če se namreč odpovemo apriorni predpostavki o odlikovanosti *poetične govorice*, smo — realno vzeto — kajpak nujno soočeni z mrežo ekonomskih in marketinških zakonov, ideološke represije in »tiranije« racionalnih konceptov, ki jih vzpostavljajo različne epistemologije. V tej konglomeratski strukturi se vzpostavljajo novi zakoni, nova avtonomna načela, in za vzpostavitev komunikacije je nujno upoštevati njihovo logiko. Prav tu je usodna aporija: kako in koliko sprejeti postulate, ki jih narekujejo nova razmerja? Najbrž je za literaturo res neizbežno razviti ekonomsko dimenzijo (saj je nenazadnje zanjo komunikativnost esencialnega pomena), nesprejemljiva in nemogoča pa je njena popolna asimilacija zakonitostim »duhovnega trga«. Žanrska korektnost, berljivost, intelektualna nezahtevnost so prav tako kot idejna lojalnost v politiki in totalitarizmu »znanstvenega« mišljenja (heglo-lakanovska psihoanaliza) za »visoko« ali zaresno literaturo seveda nemogoče zahteve. Izpodbijajo namreč osnovno postavko literature (sui generis), tisto njeno inherentno lastnost, s katero izgubi identiteto. Pri omenjenih težah gre za to, da naj se *conditio sine qua non* literature nadomesti s povsem heterogenimi vrednostnimi merili, s čimer se seveda ne žrtvuje samo neka oblika pisanja ali knjižne produkcije, ampak tudi dimenzija dojemanja ali eksistencialna drža, način odprtosti svetu. Za literaturo je torej konstitutiven neki presežek v senzibilnosti, intelektualni eleganci ali in-

tuitivni jasnosti, ki ga povzema in uteleša izjemna jezikovna realnost. Sele izpostavek teh premis omogoča ustrezen uvid v položaj pesniškega ustvarjalca in artikulira njegov osnovni problem; samo v horizontu tega pa je ta trenutek sploh mogoča vsaka relevantna razprava o poeziji.

Maja Vidmar je v svoji zadnji zbirki *Ihta smeri*, ki je izšla pri že kar notorično agilni založbi *Emonica*, izbrala pesmi iz predhodnih zbirk *Razdalje telesa* in *Način vezave*. Kompilacija naj bi bila torej povzetek dosedanje pesnišine literarne dejavnosti, za kar je morda še pre zgodaj, hkrati pa — in to je pomembnejše — tudi izraz naslednje faze, za katero lahko rečemo, da sta v njej že izoblikovana recepcijska (bralska in kritiška) razsežnost tekstov in razpoznaven odmev na poskuse estetskega nagovarjanja. Logika izbora potemtakem izpričuje eventualno drugačno pojmovanje predmeta poezije, nenazadnje pa je v izboru tudi avtorefleksivni moment: impliciten predmet pesniške refleksije je postalo tudi »že napisano«, ki torej ni več zgolj izraz avtorjevega spopada z resničnostjo, ampak je zdaj hkrati samo resničnost, na katero gleda avtor enako kot na vsako pomembno eksistencialno doživetje, npr. neko ljubezen, neko smrt, izgubo službe v kriznih časih, rojstvo, začetek vojne itd. Zanesljivo lahko ugotovimo, da je bil kriterij Vidmarjeve inspiriran predvsem estetsko, da ji je šlo za stilno dovršenost in koherentnost izraza in ne za kake bistvenejše premike v pojmovanju izbrane tematike. Nasprotno: v drobnih pesemskih tekstih so izpostavljene tiste poetične komponente, ki so nesentimentalnemu erotizmu poezije *Razdalj telesa*, pa tudi *Načina vezave* prinesle izjemno pozitiven sprejem pri bralcih, izzvale pa tudi izrazito nesoglasne kritike. Ne želimo reči, da je kateremu od kritiških zapisov uspelo posebno prepričljivo formulirati bistvo te poetike, čeprav so interpreti očitno brali knjigi karseda različno. O tem priča spekter oznak, ki se razpenjajo od neonaturalizma, ki razgalja človekove bestialne potrebe, pa do jezikovnih senzacij kot temeljne odlike poezije Maje Vidmar. Zlasti je pomembno, da avtorica vztrajno poskuša izoblikovati osebno *modus scribendi*, samosvoj način zapisovanja, pri čemer gre za mnogo več kot za neko določeno obliko stilizacije. Za naglašeno eksistencialno noto se skriva prepričanje v zaresnost, nefiktivni značaj literature. To pa lahko razumemo tako, da je treba Vidmarjevo uvrstiti med pesnike, ki se zavzemajo za pisavo Nietzschejevega *Zaratusstre*, za rokopis, napisan z lastno krvjo. Seveda se sooča takšno stališče v uvodoma opisanem položaju s skoraj nepremostljivimi problemi. Zahteva po vztrajanju pri posebnosti, verovanju v posebno zmožnost učinkovanja pesniškega jezika je lahko izpolnjena na dva načina: z naivnim produciranjem tekstov, ki sploh ne zrcalijo svojih pogojev in ne izhajajo iz pravega stanja stvari; druga možnost pa je dejansko vztrajanje tudi po spregledu aporetične realnosti. Vidmarjeva kljub nekaterim pretiranim estetskim nihljajem in neizenačenosti (*In zdaj gotovo, Na tako nateg-*

njenem, Smrt) prestopa mejo pesniške nedolžnosti, nenapornega pisanja pesmi in se približuje točki osveščenega in zavestnega poetičnega rokopisa. Prav gotovo zadeva tudi bralce take poezije podobna naloga kot njene avtorje. Za neobremenjeno in nedistancirano branje njenih pesmi, za doživetje njihovega spontanega učinka je v skladu s prej povedanim potreben dvojen obrat: od »naivnega« branja k radikalni racionalni dekonstrukciji pesmi in njenega duhovnega ozadja in povratak k zdaj seveda zavestnemu dopuščanju »neposrednega« učinkovanja.

Tematsko je *Ihta smeri*, kot rečeno, povzetek radikalno erotične (čeprav v mnogo zapletenejšem smislu, kot razumemo pridevnik običajno) poezije prejšnjih zbirk. Klasična diada eros : thanatos je razpadla, zato ker zavest sploh ne zmore več ekvivalentne refleksije o smrti spričo svoje preobremenjenosti s telesom, slo in čustvi. Svet je v poeziji Vidmarjeve mogoče gledati le skozi prizmo tako okupiranega duha. S to optiko je določeno vse: vse je samo še eros. Zvestoba tradicionalnemu razpiranju transcendence smrti se zasenčeno zrcali v dejstvu, da je neskončno ponavljanje erotičnih obrazcev, gest, misli, tudi ponavljanje neuspeha erosa. *Eros* je predvsem način vezave in s tem postane način vezave neka univerzalna oznaka življenja in komunikacije. Tako se tudi v dozdevno neerotične pesmi vpisuje dominanta erotizma, saj se je nemogoče izmakniti ali iztakniti, pobegniti temu obsesivnemu redu sveta. Dejansko so načini samo poskusi vezave. V njihovi neuspešnosti je — tako kot v velikih, nepremostljivih razdajljah telesa — vtkan spomin na smrt. Smrt, ki ji v določenih, morda celo najodločilnejših segmentih evropske duhovnosti pripada mesto dominantne eksistencialije, kljub eksplicitnemu apostrofiranju na videz ne odpira novih razsežnosti v toku literariziranega prepleta poženj, telesnih stanj, občutkov, emocionalnega utripanja in refleksije. Zdi se, da tudi mišljenje kot oblika negativiranja ne zmore več, kot da ponavlja in variira v različnih tempih pasaže od ene forme erotizma do druge: Bolj osebno kot / v strahu / ti ne morem požreti / srca — / ušel boš / z rezervnim življenjem cigana. Vendar prihaja thanatos do besede zlasti kot dozdevanje o nenehnem manku, kot skrivnostno pričakovanje srečanja, ki je zmeraj odloženo (»spodletelo«) in je pravzaprav sama neuspešnost srečevanj in nenasitna želja po vedno novem začetku. Predvsem s takšnim modusom literarne, poetične problematizacije in z inventivnimi jezikovnimi potezami je Vidmarjeva ustvarila učinkovito poezijo, ki ji kljub še preočitnim pomanjkljivostim (osebna ekskluzivnost erotičnega, šibka kompozicija, prenapeta sintagmatika) velja pripisati zanimivost, nadpoprečnost in kdaj pa kdaj tudi dosežke: *O mrazu, Jesenski motiv*.

Brane Senegačnik